

Deset pesmi Otona Župančiča

(V izboru *Františka Benharta, Mateja Bora, Janka Kosa, Kajetana Koviča, Bratka Krefta, Juraja Martinovića, Marije Mitrović, Janka Modra, Josipa Vidmarja, Franca Zadravca in Cirila Zlobca*)

Misel na tako zasnovani izbor iz poezije Otona Župančiča ob stoletnici njegovega rojstva ni imela ničesar za plotom, še najmanj pa želje po kakršnikoli senzacionalnosti, bralcem Sodobnosti ni želela ponuditi pesmi, ki bi bile »bolj antologijske« od drugih, morda bolj znanih, bolj živih v našem spominu: namen uredništva je bil naslednji: ustrezen izbor bi seveda lahko opravil katerikoli izmed sodelujočih avtorjev, vendar takšen skupinski izbor, kot je pričujoči, omogoča tudi plodno soočenje različnih okusov, razkriva različne afinitete docela kvalificiranih, pa vendar med sabo različnih poznavalcev pesnikovega dela, s čimer bomo, morda, spodbudili tudi bralce h kritičnemu, neobremenjenemu, individualnemu branju ne samo Župančiča, temveč tudi poezije sploh. S tako mislijo smo torej avtorje, ki sodelujejo v tej številki (razen D. Rupla, ki je že delj časa v tujini), zaprosili, naj po najbolj osebнем okusu, pa vendar z najstrožjimi estetskimi kriteriji, izberejo deset pesmi, ki so jim ta trenutek, zaradi česar koli, najbližje. Prav zaradi tega objavljamo, poleg desetih »izbranih« pesmi, tudi naslove njihovih izborov v celoti. In če smemo k temu dopisati še eno misel: tako izbori posameznikov kot na njihovi osnovi izbrane pesmi nevsiljivo kažejo na doživljajsko široko odprtost in estetsko širino, ki ju bralcem tudi danes ponuja Župančičeva poezija.

FRANTIŠEK BENHART: Ti skrivnostni moj cvet, Kvišku plava, Kot veter, Nocoj, Bolj nežna nego dih, **Tiho prihaja mrak, Duma, Jezero, Dies irae, Mesečina**

MATEJ BOR: Zdravica, Pokopališče svete Barbare, Nočni psalm, Dva groba, V tišino, Naj koderkoli hodil sem, Obup, Od tebe sem bolan, Davi so jih šestnajst, Krmeljski doktor — *Avtorjeva pripomba k izboru*: Ko sem izbiral teh deset pesmi, sem izbral, ne največje in najboljše, temveč tiste, ki mi v tem trenutku največ povedo. Skoraj polovica je takšnih, ki so manj znane in ki jih Župančič ni izbral ali niti objavil. Namesto **Veš, poet, svoj dolg?**, ki je obče znana, sem izbral iz vojne dobe Danes so jih šestnajst, ki je sam ni objavil, a je pretresljiva. Pri Krmeljskem doktorju bi črtal zadnje tri kitice, ker so priložnostne. Pesem je obešenjaška, skoraj villonovska. Moti naslov, ker ni adekvaten. Ostal je kot začetek pesmi, ki nima naslova, ker je posvečena prof. Lušickemu. Nastala pa je leta 1942 jeseni, ko je bil pesnik njegov pacient.

JANKO KOS: Ti skrivnostni moj cvet, Poldan, Ptič samoživ, Mož na hribu, Večerna impresija, **Zaprta park**, O šum voda zvečer, Vihar, Jezero, **Veš, poet, svoj dolg?**

KAJETAN KOVIČ: **Zaprti park, Nočni psalm, Slap,** V tišino, Pogovor v temi, In vendar on, ki nam ravna usodo, **Zvečer,** Poljubi me, objemi, Prišla si, O šum voda zvečer.

BRATKO KREFT: **Prebujenje, Nočni psalm,** Z vlakom, **Duma,** Kovaška, Žebljarska, **Veš, poet, svoj dolg?** Glad, Dies irae, Mrtva nevesta — *Avtorjeva pripomba:* Izbira ni bila lahka, ker bi jih lahko naštel sto! In tudi prav bi bilo!

JURAJ MARTINOVIČ: Ob Kvarneru, Grobovi tulijo, Vihar, **Zaprti park, Tiho prihaja mrak,** Vizija, **Prebujenje, Slap,** Mesečina, Obup — *Avtorjeva pripomba:* Z literarno-zgodovinskega stališča bi tu morala biti omenjena tudi **Duma,** ki prav gotovo pomeni eno od Župančičevih središčnih stvaritev, toda zdi se mi, da je ni mogoče obravnavati kot pesem, pač pa, morda, kot kompozicijo, da ne rečem konstrukcijo, ali celo kot cikel. Zato naj ostane zunaj mojega izbora, v katerem je že tako, najbrž, literarno-zgodovinski vidik dovolj viden.

MARIJA MITROVIČ: **Tiho, brez besed, Tiho prihaja mrak,** Bolj nežna nego dih, Manom Josipa Murna, Samogovor, **Duma,** Žebljarska, **Prebujenje,** Joži Bercetu v spomin — *Avtoričina pripomba:* Glede **Dume** sem vsekakor za celoto, če pa se morate zaradi prostora nujno omejiti samo na kak odlomek, naj bo to od verza »O rodni dom, o hiše očetove streha ti!« in potem ali samo do materine žalostinke, ali pa skupaj z njo — odvisno od prostora.

JANKO MODER: **Ti skrivnostni moj cvet,** Poljska idila, Tiho čez polje, Vi drugi imate ljubice, Mati in sin, Ej, mačice!, Meni se hoče, Podoba, Skoz telefon, **Veš, poet, svoj dolg?**

JOSIP VIDMAR: Kaj bi, **Tiho, brez besed, Zvečer,** Melanholija, **Nočni psalm,** Zlata jutra, Zdravica, Nespečnost, Živeti, umreti je usoda naša, Kako bi dihal rad.

FRANC ZADRAVEC: Pokopališče svete Barbare, Zvezdice (iz Pisanic), Zlata jutra, **Zvečer, Slap,** Ob Kvarneru, **Prebujenje,** Podoba, Vezena, **Duma.**

CIRIL ZLOBEC: **Ti skrivnostni moj cvet, Tiho, brez besed, Zvečer,** Bolj nežna nego dih, Melanholija, V moji duši je jasna podoba zbledela, Telesa naša, **Slap, Tiho prihaja mrak, Veš, poet, svoj dolg?**

**TI SKRIVNOSTNI
MOJ CVET**

Ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota,
jaz sem te iskàl,
mimo tebe sem šel in pogledal sem te
in sem ves vztrepetàl.

In moje srcé zaslútilo je
tvojo tajno moč,

in moje srcé začútilo je,
da jasní se noč.

In v moji duši vzcvetelo je
zakladov nebroy,

vse bitje mi zahrepenelo je
za teboj, za teboj,

ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota ...

O, jaz sem bogat —

pomagaj, pomagaj mi dvigniti
moje duše zaklad!

TIHO, Tiho, brez besed
 BREZ BESED hodim s to skrivnostjo
 med ljudmi;
 in nikdó ne ve, od kod,
 in nikdó ne ve, zakaj
 sije moji duši maj . . .

Morda veš le ti,
 morda vem le jaz,
 morda ti ne veš,
 morda jaz ne vem,
 kaj opolnoči,
 ko od tebe grem,
 róke stezam v mrak
 hrepenenja poln
 neutešnega,
 nerazrešnega.
 In zakaj takrát
 vsakega objel,
 rekel bi mu brat.
 In zakaj takrát
 zvezde zagoré
 nizko nad menoj
 kot velike, sladke rože
 nad menoj . . .

Draga, kaj je noč?
 Kaj je noč in smrt?
 Jaz je ne poznam!
 Draga, kaj je greh?
 Kaj je greh in kes?
 Jaz ga ne poznam!
 Jaz poznam le to skrivnost
 in ljubezen svojo v duši
 in vse lepo božje stvarstvo
 naokrog
 in velike, sladke rože
 nad seboj . . .

ZVEČER Vsa tenka, vsa mirna
je zarja večerna,
da vidim zvezde skozi njo:
nad kupolo mračno
čez mesto temačno
se tiho v loku svetlem pnó.

Golobov se dvoje
med nebom, vodó je
preneslo s perotmi blestečimi...
Dovolj si trpelo,
kaj zahrepenelo,
srce, si spet po sreči mi?

TIHO PRIHAJA
MRAK Tihó prihaja mrak,
plah je njegov korak,
ni ga čuti.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš
v tej minuti?

Ali teman spomin
se je zgostil iz temin
brezobraznih?
Ali bodočnost-vampir
puhnil v večerni je mir
misli ti blaznih?

Ali je jata vetrov
šla preko dragih grobov
zapuščenih?
Ali iz daljnih samot
prišla je pesem sirot
zasolzenih?

Tihó prihaja mrak,
plah je njegov korak,
plaho bega.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš?
Vsega, vsega...

ZAPRTI PARK

Pariz: Jardin du Luxembourg

Visoko mesec potuje
nad parkom nad vrhovi,
brez zvezd; tak duh žaluje
nad dragimi grobovi
sam.

A čuj: kot tožba tiha
v prostorih neizmernih...
Kot da preteklost diha,
vzbujena v urah večernih
tam.

Poznam te, družba tuja
v tem parku kraljic otožnih,
zaman pomlad ponuja
po dnevu sanj vam rožnih
v dar.

V oči zavešene vaše
žar sonc ugaslih sveti,
pomladi ne čutite naše,
med nami in vami stoletij
je čar.

A zdaj, ko mesec kraljuje
nad temnimi vrhovi
in dneva ponos se razsuje
in sanj strmé stolpovi —
zdaj

je čarobna zavesa
z oči se vam spustila,
pozdrava in slovesa
za hip vam dovolila
je slaj.

Ob uri tej brezčasja
je vsaka sanja živa,
v trenutek, poln soglasja,
preteklost, bodočnost zživa
se skup.

Zdaj kretnjo mrtvega veka
 bi videl rad pridržano:
 kako se roka odreka,
 in oko kraljic, vdano
 v brezup . . .

PREBUJENJE

Čuj minute!
 Trdó
 kakor kaplje srebrne
 skozi temine črne
 minute noči prečute
 bijó.

Tam krožijo sonca in merijo čas,
 večno mirna,
 brezobzirna
 noč in dan teko preko nas.

Mi pa pod njimi se bijemo, vijemo,
 sijemo, gasnemo,
 škodimo, hasnimo,
 v kupe medu in otrova si lijemo,
 prostor vesoljni z željami prepletamo,
 večnost v trenutek begoten ugnemo,
 z duhom za zadnjimi zvezdami grabimo,
 grozo izzivamo, v dušo jo vabimo,
 vriskamo, jočemo —
 hočemo, hočemo.

Hiše sedanjosti so le šotori,
 mi potujoča samo karavana,
 ali nad našimi poti prižgana
 fata morgana —
 gôri, varljivka-resnica nam gôri!
 Kaži nam mesta v cvetoči pokrajini,
 kupol kipenje v sonc skritih sijajini;
 nam za obzorjem še sonca so tista,
 mlada vsa, čista,

le hrepenenja se stolpi so vzpeli,
 z njihovim svitom glavé si odeli,
 in njih zvonjenje vihra čez višave,
 kot bi iz lin se jim vile zastave,
 zlate zastave iz zlatih lin.
 Kogar zvonjenje to k sebi zavabi,
 v blaženi hitel za njim bo pozabi
 skozi zadušne mrakove globin.

Dvigni srcé, kdor pomišljaš si v tropi,
 pa ga v žarenje visoko potopi:
 vedel ne boš več, da bilo presunjeno
 kdaj s krivico je kruto;
 naj je ponižano, naj je oskrunjeno —
 z zlátom nebá bo obsuto.
 Jezik se tvoj je zapletal jecljaje?
 Zdaj bo modrosti globoke zanik;
 roka bo rušila tesne pregraje,
 duh se bo prašal: Kje mi je mejnik?
 Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje,
 da jim izderem zadnjo skrivnost?
 Kje so višine, da nisem povzpел se nanje,
 da jim oberem najslajšo sladkost?
 V ktere pustinje še niso prodrli mi glasi?
 Kje je tujina tak daljna, da nisem ji gost?

Tvoje življenje biló je pozabljeno,
 neizrabljeno
 gnilo v glóbel kot voda na Krasi; —
 zažuborelo bo, v soncu blestelo,
 sebe in brod bo veselo zibalo,
 bodro do morja potí bo iskalo:
 tam — kot bodrila bi se za obzorje,
 širom brez konca razlita
 nebes in morje —
 večnosti dve, ki nasproti si strmita ...

Padajte zdaj, minute
 noči prečute
 trdó
 na srce moje!

Vzbudile ste ga iz sanj,
in kakor ve padate nanj,
krepkó,
zdaj več ne trepeče, le poje ...

NOČNI PSALM Zvezde hité čez visoko polnoč
tihe, zlate;
škoda zate,
duh, kam hodiš obupujoč?

Ptič prešumèl je plaho gaj
do družice;
tam cvetlice:
vonj in šepet je obkrožil ves kraj.

Pošlji še enkrat k zvezdam oko:
svetla cesta
v bajna mesta,
duš tam hrepenenja pojo.

Slušaj navzdol: rodovi dreves,
od obzorja
daljna morja
zlagajo himno nižin do nebes.

Kakor iz školjke motnjava glasov,
dih skrivnosti:
ni radosti,
ni bolečine, a polno je snóv.

Sredi vsegà razprostrí peroti
kot dve zarji,
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

DUMA O rodni dom, o hiše očetove streha ti! —
 (Zaključni odlomek) Siromaku si grad in popotniku v dalji uteha ti:
 golob izpod tujega neba trepeče nazaj,
 hrepenenje mu je pokazalo i pot i kraj;
 kaj lastovka v južnem poletju strpeti ne more?
 Na gnezdo spomin jo nese čez morje, čez gore.

Golobje nad hišo gorečo omamljeni krožijo ...
 moje misli nad rodino pusto osamljene tožijo ...
 Siv dan je prišel; razšli smo se vprek in v šir,
 kamor gnala je sila življenja in srca nemir;
 ostale pod streho so lastovke v varnem zavetju —
 med nas je usekalo in nas razteplo po sveti ...

Mladost je zdaj moja bujno glavó povesila,
 a misel se tajna je v ptico podnebno utelesila,
 ni bila golob več, ki obletava požar,
 zdaj bila je orel, ki so mu peruti vihar,
 oči so mu bliski, hiteči v temino-daljino,
 iskale, našle so; ne doma, vse več: domovino ...

Hodil po zemlji sem naši in pil nje bolesti.

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš; —
 ali poljane poznam — čigave so v soncu bleščéče?
 Pustil si plug in motiko, v zemljó se zalezal,
 starec, in križ ti na grobu rjaví in poveša se;
 sin tvoj zaril se je živ pod zemljó — v Ameriki koplje,
 v rovu še zarja poljan mu mračne misli obseva.
 sin njegov več ne bo jih poznal, ne sanjal o njih.

Čul sem vdovice jok:

»Moj Máte, jó, moj Mate!«

Pel je véliki zvon —

»Moj Máte, jó, moj Mate!«

Hamburk, Hamburk! kliče ji zvon ...

tam ji v smrt omahnil je sin,

solze nobene biló ni za njim,

znamenja ni za grob njegov.

Hamburk! — Misel ji blodi okrog,
pa ne ve, kam naj poleti,
kje se naj na grob spusti,
da potoči nanj solzó.

Da sem takrat bil Bog,

— »Moj Máte, jó, moj Mate!«

vzkliknil bil v grob bi njegov:

»Moj Máte, vstani, Mate!«

Hamburk, Hamburk! — Véliki zvon
poje ji, bije,
toži, vpije,
pada trdó na njeno glavó.

Hamburk, Hamburk! — pada črnó,
meša se, lije,
vse ovije

v svojo motnjavo, zemljó in nebó.

Da si takrat bil, Bog,

— »Moj Máte, jó, moj Mate!«

vzkliknil bil v grob bi njegov:

»Moj Máte, vstani, Mate!«

Pa so ramena in pleča kot skale,
tilnik — naloži mu breme nasilnik —
nosil ga bo in ne bo se krivil;
pa so srca tiha in močna —
njihov ponos je brez besed;
pa so možjé —
kot da se niso rodili iz matere,
kot da goràm se iz bokov izvili so:
morajo v svet, in tujina se diči
z deli njihovih rok;
tamkaj v Ameriki, tamkaj v Vestfaliji
so nam izginili — več ne doseže jih
naše oko ...

Kje, domovina, si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank,
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko mórja? In ni ti mejá?

Hotel nekdam sem, da bi se razširila,
da bi razpela svoj krog čez zemljo —
glej, in zdaj vidim: silna, brezmejna si,
v daljo kot seme razsipaš svoj plod.

Boš jih kot lastovke k sebi priklicala?
Kakor golobe prizvala pod krov?
Ali jih tuja bo slava premamila
in jih nikoli več k tebi ne bo?

Kje, domovina si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko mórja? In ni ti mejá?

Slutim te, čutim te. Sanja poetova
letala dolgo je let nad teboj,
gledala, slušala, plakala, upala,
izpraševala za tvojo skrivnost.

Školjka na morskem se dnu razbolela je,
v biser je stisnila svojo vso bol —
srce poeta — kaj v tebi se zbralo je?
Srce poeta — od nje si bolnó.

SLAP Sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada.

Sonce nad šumom mavrice spleta,
ptica meglice pršeče preleta,
stresa dragulje s peroti;
prišel po daljni sem poti
preko strmin in čez loge,
z mano nevestica mlada,
pa sva oba kot zakleta,
vkljenjena v biserne kroge:
venomer
slap pada, pada, pada.

Tiho večer
 nad sanjajočim se jezerom boči,
 najine misli prepletene
 v božjem počivajo naročji:
 kar se skloni z glavó do mene:
 »Tam pa sam
 sredi samotnih sten
 v pajčolanih pen
 slap, pada, pada, pada ...«

Troje oken, pred vsemi noč,
 mrka, stroga straža, stoji;
 poleg možá vsa vroča leži,
 v spanju ga objemajoč,
 v snù zamrmrá iznenada:
 »Joj, tam sam
 slap pada, pada, pada!«

Koliko let še? Šli so pred nami
 bratje in sestre nepovratno pot;
 tihi, skrivnostni tisti so hrami,
 tih, kot gluhi je njihov rod;
 ali jih mami, ali jih drami,
 kot tam sam
 sredi samotnih sten
 v pajčolanih pen
 slap pada, pada, pada? ...

VEŠ, POET, Veš, poet, svoj dolg?
 SVOJ DOLG? Nimaš nič besed?
 Kaj zagrinjaš se v molk?
 Vrzi pesem v svet,
 pesem za današnjo rabo:
 vsi jo bomo povzeli za tabo.
 Vem, o vem svoj dolg,
 v prsih tu me žge;
 naj se mi grlo odpre,
 bom zavijal ko volk,
 na vseh štirih bom stal vrh planine,
 škripal in hlupal med pečine.

Vrh Možaklje bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegaš jo bo čul,
Krim odmev bo dal;
v vse vetrove jo bom tresel,
eden jo bo na Pohorje nesel.

Gozd in gora poj.
silen ženimo hrup;
boga gmajna, le vkup,
le vkup, le vkup z menoj,
staro pravdo v mrak tulimo,
da se pretulimo skozi to zimo.

Še bo kdaj pomlad,
še bo napočil zor;
takrat volčji zbor
pojde lovce klat:
plani čez Savo, plavaj čez Dravo —
zob za zob in glavo za glavo!